

ня. В чому ж полягає зміна смислових акцентів у питаннях що розглядалися? Перш за все, по-новому починає розумітися у християнській традиції сам гнозис. За ним залишається верховне значення в містичному процесі, проте гнозис вже не протиставляється праксису, а розуміється як його квінтесенція, він не виключає «агапе», а латентно вміщує її в себе, обумовлюється нею та сам обумовлює її. Вперше наголошується на паритетності розуму та серця, та їх взаємній залежності. Саме гнозис та любов, а відтак, розум та серце і є тими начала, в яких людина стає творцем свого обоження, прилаштовує себе до повноти Божественного буття, котре відкривається в глибинах людської особистості.

Використана література:

1. Максим (Исповедник). Творения преподобного Максима Исповедника [Текст]. / Максим Исповедник. – М.: Православный Свято-Тихоновский богословский ин-т, 1993. – (Святоотеческое наследие). Кн. 1: Богословские и аскетические трактаты. / пер., вступ ст. и коммент. А.И. Сидоров. – 368 с.
2. Максим (Исповедник). О любви: В 4 сотнях. / Максим (Исповедник). – М.: Знание, 1992. – 78 с.
3. Новый завет и Псалтырь. – Бруклин: Жизнь, 1989. – 659 с.

Макогон А. А.

anatoly.makogon@gmail.com

аспірант кафедри філософії

Сумського Державного Університету м. Суми, Україна

СУТНІСТЬ ЗЛА В ЕСХАТОЛОГІЇ МАКСИМА СПОВІДНИКА

Загадковість витоків зла завжди турбувала філософську думку починаючи ще за часів античності. Адже та чи інша відповідь на питання «що таке зло?» зумовлює певні онтологічні, гносеологічні і моральні орієнтири людини, родини, громади чи суспільства, що у свою чергу формує вектор розвитку цивілізації або культури. Наближення до сутності зла визначає певну цілеспрямованість буття розумних істот, що дозволяє розташувати цю проблему у телеологічній (від грецького $\tau\acute{\alpha}\lambda\omicron\varsigma$ – ціль, кінець) і навіть есхатологічній площині. Саме есхатологія (від грецького $\epsilon\sigma\chi\alpha\tau\omicron\varsigma$ – останній) є тією цариною, де сутність зла проступає що найчіткіше.

Проблема зла поставала в творчості Григорія Сковороди, якому його супротивники закидали обвинувачення у маніхейському дуалізмі, але він спростовував їх, посиляючись на вчення про сутність зла у видатного візантійського філософа Максима Сповідника [1, 1266-1267]. Саме цей мислитель, на наш погляд, завершив формування християнського погляду на проблему зла. Цей погляд Максим закарбував у неоплатонічну термінологію, а також осягнув її в контексті своєї специфічної есхатології.

Першим поставив проблему зла на філософське розглядання Платон, запровадивши свою теодіцею в діалозі «Держава» про те, що Бог не є винуватцем зла: «Це вина того хто вибирає, бог не винен» [2, 324]. Зло не може оселитися у богів, воно є тільки в окремих душах, притому із необхідністю, але своєї природи зло не має, запозичуючи її від блага: «люди вкрай лихі і повністю несправедливі взагалі неспроможні діяти» [2, 38]. Аристотель теж відмовляв злу у сутності, але звинувачував платоніків, в тому, що вони ототожнюють зло із матерією, яка постає у них як невизначена діада. Плутарх, намагаючись виправдати Платона від закидань з приводу дуалізму, причиною зла вважає рух Світової Душі, яка завдяки своїй свободі може ухилитися у русі проти природи [3, 62–67]. Але засновник неоплатонізму Плотін ототожнював зло із матерією, промовляючи що вона є зло саме по собі (καθ' αὐτὴν κακόν) [4, 285]. Такий погляд спричинив критику з боку Прокла й інших неоплатоніків, які не вважали матерію злом, а зло позбавляли будь-якої сутності, і навіть будь-якої категорії. Прокл навіть

створив цілий трактат присвячений спростуванню самотійності зла, а причину зла вбачав у слабкості сущого яке неспроможне досягнути своєї цілі, тобто блага [5, с. 200–280]. Зло визначається Проклом як недобуття (*παρυστασις*). Проклівську теорію зла майже повністю запозичив автор Ареопагітського Корпусу.

В християнстві першу спробу пояснити існування зла зробив Оріген, який вважав що воно виникло з приводу пересичення (κόρος) благом, яке споглядали створені на початку уми. Переситившись благом, вони зазнали падіння і вдяглися у тіла. Але завдяки Христу вони можуть повернутися у первісний стан (*ἐκκαταστασις τῶν πνεύματων*), причому повертаються всі сущі, навіть демони. Таку есхатологію спростовує Максим Сповідник, говорячи що пересичення не може відбутися, якщо це дійсне благо. В одному із своїх творів він повністю спростовує протологічне і есхатологічне вчення орігеністів, які не подолали античного циклізму [6, 1069A-1101C]. Натомість він пропонує своє власне бачення есхатології – це вічно-рухомий спокій (*ἐκκαταστασις*) навколо предмета свого бажання, яке ніколи не втамується.

Відносно розуміння зла, Максим погоджується із апофатичними визначеннями Прокла, а катафатично про зло він промовляє, що «зло є нерозумним рухом природних сил, керованих помилковим судженням, до чого-завгодно окрім цілі» [7, 253B]. Ставлячи таке розуміння зла в есхатологічний контекст, коли невідання своєї цілі буде спростовано, Максим зазначає що не тільки розум, а й навіть ті сили душі, які наворачались до зла, будуть відновлені із збоченого у первісний стан [8, 17–18]. Але причетність до блага отримують тільки праведні душі, досягаючи вічно-благо-буття, а інші опиняються у вічно-зло бутті, хоч зла вже не буде [6, 1392C-D]. Гномічна воля, яка обирає, коливається, вирішує, буде деактивована в есхатоні, залишаючи простір дії лише за природною волею, яка не обирає а вільно лине до Бога в епектатичному прагненні, отримуючи благодать як дар.

У якості висновків зазначимо, що Максим погоджується із Проклом і псевдо-Діонісієм про відсутність у зла як сутності, так і категорій, а також про слабкість сил і нестачу дії по відношенні до цілі, та нерозумність руху. Але у вільному визначенні своєї долі розумні істоти за Максимом уникають циклічного повернення (*ἐπιστροφή*), спростовуючи античну необхідність як зла, так і створення світу. Замість цього Максим застосовує концепт вічно-рухомого спокою, нівелюючи теорію апокатастасису, ставлячи кінець метафізично вище за начало. Тому окрім конвенціональних визначень зла як погорди, небуття, невідання, неподобства, можна осягнути зло ще як добровільну відмову від своєї свободи, підкоряючи її метафізичному або космічному детермінізму.

Використана література:

1. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / Григорій Сковорода. – Харків-Едмонтон-Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських студій, 2011. – 1400 с.
2. Платон. Держава / Пер. з давньогрек. Д. Коваль. – Київ: Основи, 2000. – 355 с.
3. Плутарх. Сочинения / Пер. с древнегреч. Т. Г. Сидаша. – СПб: Издательство С.-Петербургского Университета, 2008. – 384 с.
4. Plotinus. Porphyry on Plotinus. Enneads I. / Ed. and transl. A. H. Armstrong, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1989. – xxxvii + 325 p.
5. Бородай Т. Ю. Рождение философского понятия. Бог и материя в диалогах Платона / Бородай Т. Г. – М.: Изд-во Савин С. А., 2008 — 284 с.
6. Maximus Confessor. Ambigvorum liber // Patrologiae cursus completus / Accurante J.-P. Migne. Series Graeca. Paris, 1865. T. 91 – P. 1032–1417.
7. Maximus Confessor. Questiones ad Thalassium // Patrologiae cursus completus / Accurante J.-P. Migne. Series Graeca. Paris, 1865. T. 90 – P. 244–785.
8. Maximi Confessoris Opera. Quaestiones et Dubia / ed. J. Declerck. – Brepols, Turnhout: Leuven University Press, 1982. – ccliii + 255 p.